

Sonja Hukantaival

Onko arkeologia dogmaattista?

Otsikossa esitetyn kysymyksen on tarkoitus herättää pohdiskelua ja keskustelua. Luin hiljattain biologi Rupert Sheldraken kirjan *Science Delusion – Freeing the Spirit of Enquiry* (2012. Hodder & Stoughton, Lontoo). Kirjassaan Sheldrake käsittelee luonnontieteissä dogmeiksi muodostuneita teorioita ja sitä, miten nämä muuttumattomiksi laeiksi jäykistyneet käsitykset estävät tieteen edistystä. Tieteen ideologiaan kuuluu ajatus julkisuudesta, objektiivisuudesta ja itseään korjaavuudesta.

Puhdas objektiivisuus ymmärretään nykyään ihanteeksi, jota emme voi todellisuudessa saavuttaa. Sen sijaan tieteen itseään korjaava ominaisuus on harvoin kyseenalaistettu. Sheldrake tosin osoittaa kirjassaan, miten tämä prosessi toimii aivan liian hitaasti: ensinnäkin toisten tuloksia ei juurikaan testata, ellei ole jo valmiina vahva epäily vilpistä, ja julkaisukanavat hyväksyvät yleensä vain ennestään julkaisemattomia, uusia tutkimustuloksia (*original research*), lisäksi aikaisempaa tutkimusta tukevia tuloksia julkaistaan yllättäviä tuloksia helpommin (osin vertaisarviointiprosessin vuoksi). Sheldrake kertoo kirjassaan, miten esimerkiksi painovoimaa määräävä gravitaatiovakio vaihteli kiusallisesti eri laboratorioissa mitattuna, kunnes asia ratkaistiin standardoimalla arvo (onhan se vakio, joka ei siis voi vaihdella). Näin ei myöskään tule mieleen enää tutkia, voisiko vaihtelu olla todellista, eikä vain mittausvälineiden eroista johtuvaa. Juurikin tällainen kyseenalaistamisen ja avoimen uteliaisuuden estäminen on Sheldraken mukaan tieteen pahimpia sisäisiä ongelmia.

Kysymys siis kuuluu, onko arkeologiassa havaittavissa samankaltaista (tiedostamaton?) tiettyihin vanhoihin totuuksiin jämähtämistä? Oma mielikuvani on, että silloin kun tämäntyyppistä toimintaa esiintyy, se liittyy ehkä enemmänkin resurssien vähyyteen kuin dogmaattisuuteen. Esimerkiksi, jos inventoinnissa keskitytään sellaisiin alueisiin, joissa ennestään tunnettuja muinaisjäännöstyypppejä yleensä esiintyy, tämä johtuu enemmän käytettävissä olevan ajan mahdollisimman tehokkaasta käytöstä kuin konservatiivisuudesta sinänsä. Valitettavasti lopputulos, eli ennestään tuntemattomien muinaisjäännöstyyppien löytymisen vaikeutuminen, on kuitenkin sama.

Olen törmännyt hiljattain Sheldraken kirjan lisäksi muuallakin keskusteluun siitä, miten vertaisarviointiprosessi saattaa estää tieteen kehitystä. Kritiikki pohjautuu siihen, että arvioitsijat ovat oman alansa tunnustettuja (varttuneitakin) tutkijoita, joille on muodostunut asioista vankka käsitys. Näin ollen he saattavat estää tästä käsityksestä poikkeavien tutkimustulosten julkaisun. Jotkut saattavat myös pahastua, jos arvioitavassa tutkimuksessa kritisoidaan heidän aikaisempia tuloksiaan. Tieteentekijätkin ovat ihmisiä, joten tällaista kuulemma tapahtuu. Suuressa maailmassa enemmän kuin Suomessa? Asiaa ei ole tutkittu, joten kysymys jää avoimeksi. Sen sijaan Suomen arkeologiassa vaikuttavia ideologioita on aivan hiljattain tutkittu väitöskirjassa, jonka lektio löytyy tästä lehdestä (Johanna Enqvist, s. 11). Arvioikaamme avoimen rohkeasti omaa alaamme, jotta mahdolliset tiedon lisääntymistä ja tarkentumista estävät rakenteet tulisivat ilmi ja saataisiin korjattua.